

HÀNH Á»NH BÁ»' TÁ»T QUAN Á»M QUA TRANH DÂN GIAN VIÁ»†T NAM

Á»ng gá»p cá»§a Jean-Pierre Pascal - VÁ» Há»ng Nam
11/05/2017

HÌNH
Á»NH BÒ
TÁ»T QUAN
Á»M QUA
TRANH DÂN GIAN Á» VI Á»T
NAM Á»

*
Jean-Pierre Pascal Á» *
Đếch tể tị»ng Pháp bđi Vi
HÓng Nam
Tôi

ché trình bày β áy mùt sñ tranh °Ýng Hàng Trñng (thành phñ Hà NÙi) và
làng ông HO (cách Hà NÙi khoẽng 40 km phía ông b̄c).

Nừu các tranh v½ các vẾÁ thñ linhÁ hay các nhân v-tÁ jọ LãoÁ có khá nhiÁu, các tranh nói vÁÁ Ph-t giáoÁ t°ing NĩÁ hiừm vi
°ác dùng Á cụng bái.

BÓ TátÁ Quan Á»M °ácÁ hình dungÁ d°Ui ba đjng:

-Á Quan Á»M trongÁ thừ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt
-Á Quan Á»M °ácÁ thÝ cụngÁ trong núi UngÁ H°ing Tích
-Á Quan Á»M theo tíchÁ Quan Á»M ThẾ Kỉnh

A.Á Quan Á»M trongÁ thừ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt

Chúng taÁ thừy β °Ýng Hàng Trñng vàÁ lân c-nÁ nhiÁu tranh v½ các vẾ thñ trongÁ thừ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt, trong ó c
Á»M. Dù cácÁ tín ng°ángÁ này không cóÁ liên quan ừnÁ Ph-t giáo, viừc thÝ cácÁ thánh m«uÁ rñtÁ phỒ biừnÁ trong các chùaÁ
Nam, bên cjh bàn thβ Ph-t, cácÁ BÓ Tát, hayÁ Quan Á»M. áy là mùt iÁ»m -c tr°ng cạÁ Viừt Nam, cing áng ÁÁ chúng taÁ bà
doÁ vàÁ IẾch síÁ trong buỒi hÙi thừo này.

Tranh 1.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Tam phự

Quan Á»M hiừn β trên cao nhừt, bên cjh có Kim Ông vàÁ Ngíc Nĩ. VẾ thừ cạÁ Quan Á»M là cai quừnÁ thừ giUiÁ Tam Phự, v
thñ này gừn nh° °ác nh-p vàoÁ Ph-t giáo Viừt Nam. Hàng d°Ui có m-t ba vẾÁ Thiên V°ingÁ jì diừnÁ ba thừ giUi, và d°Ui nữa c
M«uÁ choÁ ba thừ giUi:

- m-c áo ỉ làÁ Thánh M«uÁ LiÁu Hjnh, ngñ trẾÁ trên trÝi

- m-c áo tr°ng làÁ Thánh M«uÁ ThoĐi, ngñ trẾÁ trên biÁn, sông, hÓ và suNĩ

- m-c áo xanh làÁ Thánh M«uÁ Th°ãng Ngàn, ngñ trẾÁ trênÁ núi rừngÁ và các dân tÙc miÁn núi

Tranh 2.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Té Phự

Hình ừnhÁ này giñngÁ béc tranhÁ trên. ChẾ thêmÁ Té Phự. Các vẾÁ thñ linhÁ m-c áo vàngÁ t°ãng tr°ngÁ choÁ thừ giUiÁ trái
Thừ gianÁ ng°Yi sñng °ác t°ing tr°ng β phừn d°Ui bđi hai cô lái ò trên sông. P giừa hai cô lái ò có mùt con rÓng ba ừu chín uó
ba °a c°ái lên núi và rừng

Tranh 3.Á Quan Á»M có Kim Ông vàÁ Ngíc NĩÁ bên cjhÁ Á

Cing trong lojì tranh này, Ph-t Bà ngÓiÁ mùt minhÁ trên óaÁ hoa sen, hai bên có hai vẾ thñÁ phả tá.

B.Á Quan Á»M (Bà Chúa Ba) trong núi UngÁ H°ing Tích

NhiÁu tranh ông HÓ v½ Bà Chúa ngÓi trong chùa núi H°ing (H°ing Sjn), trong UngÁ H°ing Tích. Các tranh Áu v½ theo cùng m
kiÁu: mùt ngói chùa/bàn thÝ β giừa (vÙi Bà Chúa), có hai con v-t bên cjhÁ biÁu t°ãngÁ cho các cừu mong °ác viừt lị trên hai c
nhĩng lÝÁ cừu nguyừnÁ cho mùt ng°Yi hay mùtÁ gia ìnhmà ng°Yi ta cừu mong nh-n °ác sñÁ phủ hÙÁ cạ Bà Chúa.

Tranh 4. Bà Chúa Ba trong chùaÁ H°ing Tích

Tranh v½ trong chùa nĩÁ BÓ TátÁ Bà Chúa Ba (Công chúaÁ thệ ba), tểc làÁ Quan Á»M Diừu Thiừn. Bà cóÁ hào quangÁ trên
trênÁ hoa sen,Á n m-ckiÁuÁ truyÁn thñngÁ Viừt Nam.

Quang cừnhÁ °ácÁ mô tẾÁ trong hai câu Nĩ: h°ju thÝi dừng hoa và hực thÝi tị»n quẾ . Hực và ào là biÁu hiừu cạ sñÁ tr°Ýng
biÁu hiừu cạ sñÁ tài lÙc, hoa nừu là hoa m«u jn, là sñ cừu mong vÁ tiÁn tài vàÁ danh vjng.

Bà Chúa Ba ừng là mùt hình đjng cạÁ Quan Á»M nh°Á tỉ rỏÁ trong tranh sau.

Tranh 5 .Á Quan Á»M trong Ung núiÁ H°ing Tích

Quang cừnhÁ giñng nh° trên, và x°y ra tjiÁ H°ing TíchÁ nh° °ác ghi trên chính iừn chùa.Á Quan Á»M °ácÁ nh-n diừnÁ ra vì b
vẾ thñÁ phả tá.

TruyừnÁ Quan Á»M - d°Ui đjng Bà Chúa Ba - °ácÁ lừy raÁ tểÁ cỒ tíchÁ Trung Hoa vÁ MiaoChan (vn. Diừu Thiừn, °ácÁ xem m
Guanyin,Á Quan Á»M). Truyừn này °ác kÁ lị trong hai tranh sau.

Tranh 6. Diừu Thiừn β chùa Bich T°Ùc Á

Vua Trang V°ing (Miaozhuan) có ba cô con gái. Hai cô ừu Áu lừy chÓng khá giẾ, riêng cô út Diừu Thiừn rñtÁ mù jọ, chẾ mùN
không chẾuÁ l-p gia ình. Sau nhiÁu lừnÁ tìm cáchÁ khuyên bừo, nhà vuaÁ ành chẾu cho nàng i tu β chùa Bich T°Ùc, nh°ng r
cácÁ ni côphĐiÁ hành hjÁ công chúaÁ Á làm thayÁ Ōi ýÁ Ừnh cạ nàng. Nh° v-y nàng phĐiÁ mùt minhÁ lo viừc nÙi trấ và làm
Thiừn v«nÁ chẾu ñngÁ khôngÁ than thβÁ gì vàÁ tị»p tá»cÁ tị»n triÁnÁ trênÁ con °Ýng tu t-p.

Trên hình v½, Diừu Thiừn ừng ứng quét sân chùa. Bên cjh nàng có mùt con cíp và mùt con rÓng, ngoàiÁ vai tròÁ bừo vừÁ v
chúng còn giúp nàng trong công viừc nÙi trấ. Trên hai câu Nĩ, bên trái có Hừm thÝi bỒ quẾ (Cíp ánh quẾ dĩ), bên phĐi RÓng

n°Úc .

Téc gi-n quá, nhà Vua ànhÁ quyét ÆnhÁ cho giét con mình.Á Thõ ÆaÁ (Tudi) báo tin choÁ Ngíc Hoàng Th°äng ,Á Ngíc Hoá IÇnh phÉiÁ bèo vÇÁ c; thÁ DiÇu ThiÇn cho v'n toàn. Nh° v-y l°ái ao cça ao phç bË gây ôi, cing nh° cây th°ing không phim °ác nàng.Á CuÑi cùngÁ nhà Vua cho tht cÕ nàng b±ng mùt giÉi lãa.Á Linh hÓnÁ công chúaÁ ch°a kËp lĩa thÁ xác thiÁ thõ ÆaÁ (T con cíp trng và mang xác nàngÁ chiy trÑnvào rëng.Á Linh hÓnÁ cça DiÇu ThiÇn lĩa khli xác vàÁ xuÑng Âm phç. M°Yi vË Vua/ ra ón nàng và xin nàngÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇn. Nh°ng vëa mùi b't şuÁ cÇu nguyÇn, thì nhing k» bËÁ ày lãÁ b±ngÁ cÆm thÿy phçÁ biçn thànÁ Thiên àng.Á Kinh hã, m°Yi vË Vua ra IÇnh uÕiÁ linh hÓnÁ DiÇu ThiÇnÁ trß vÁÁ trşn thç, tìm l; c; thÁ ã °ác khôngÁ bË hçy hoji. Ít lâu sau khiÁ tËnh l; , nàng °ác d«n çn mùt hòn Éo, ÁÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇnÁ choÁ sñ giÉi thoátÁ cça chúaÁ H°ing S;in(Xiangshan). Bà sÑng ß ày chín n m,Á tiçp tácÁ tu t-p, ch m sóc nhing ng°Yi bÇnh vàÁ cçu sÑngÁ nhing k» bl Nh° v-y, d;ng này cing cóÁ liên quan çnÁ Quan ÂmÁ Nam HÆi, °ác các ng° dân hay dân sinh sÑng ß ven biãn tôn thÝ, Á xinÁ l;Á các nguy c; do biãn hay bão tÑÁ thiên tai.

Có l½ vì tên chùa Xiangshan gşn gii vUi tênÁ H°ing S;in, nên ng°Yi ViÇt mùi thÝ t; ÙngÁ H°ing TichÁ Quan ÂmÁ DiÇu ThiÇn, Chúa Ba.

Tranh 7. Vua khli bÇnh

Tranh v½ này không giÑng các tranhÁ chúc mæng. Tranh này kã mùt truyÇnÁ nÕi tiçngÁ vÁÁ cuÚc ÝiÁ cçaÁ Quan ÂmÁ DiÇu TruyÇn x©y ra sau khi DiÇu ThiÇn ã vÁ chúaÁ H°ing Tich. Nhà vua, doÁ bË ph;Á vì phimÁ lxi lşmÁ lUn, nên m_c phÉi mùt bÇ cách nào cçu chĩa. Ông ành hëa s½ truyán ngõi cho ng°Yi nào có thÁ chĩa ông khli bÇnh. Trong khiÁ thián Ænh, DiÇu ThiÇn th n±m trên gi°Yng trongÁ hoàng cung, tay chân bË tê liÇt. V«n ß trong hang Ùng, BàÁ dùng sécÁ m;nh cçaÁ thián Ænh, tñ biçn mùt cả giãÁ l°ing yÁ tiçn vào trong cung. °ác d«n tUiÁ tr°Úc m-tÁ nhà vua, vË lão y khuyên nhà vua xin mùt ng°Yi ã giác ngU tay và mùt con m_t, Á pha thành mùt thuÑc xoa (hay thuÑc uÑng) thì s½ có thÁ khli bÇnh. Nhà vua gii hai ng°YiÁ sé giÉ çn g-p n; @n tu cça Bà. Bà ra IÇnh cho hí ch-t mùt bàn tay (hay mùt cánh tay, tùy câu truyÇn kã) và móc ra m_t trái cça mình. Sau mùt l°áng lñ, hí ànhÁ tuán IÇnh. Bàn tay và con m_t °ác °a vÁ cung vàÁ sí dãngÁ bßi vË lão y Á chĩa cho nhà vua khli bÇnh.

Á Trên tranh v½, DiÇu ThiÇnÁ xuýt hiÇnÁ tr°Úc cía Ùng có nhiÁu hoa (chúng taÁ ang ß núi H°ing), Bà éng trênÁ tòa senÁ toş nh° th°Yng g-p trên các t°äng thÝ. Bên tay trái có ghi hai chiÁ Tiên Nhân . HaiÁ sé giÉÁ cça nhà vua ang chu@n bË c_t tay và l cça Bà. Hí cing °ácÁ chÉ ÆnhÁ b±ng hai tên:Á TriÇu ChşnÁ tay cşm dao, vàÁ vË quanÁ L°u KhâmÁ ch_p tayÁ kính ng°áng tr° hiÇnÁ này. D°Ui tranh còn ghi:Á M_t tay làm thuÑc làm thang / Á vÁ cçu bÇnh vua Trang téc thì .

C- MÙt o;in trong truyÇnÁ Quan ÂmÁ ThË Kính

Á Tranh 8. ThË Kính t; chùa B;ch T°Úc

Tranh v½ kã mùt o;in cçaÁ Quan ÂmÁ ThË Kính, mùt truyÇn gÓm 786 câu th; lãc bát,Á tác giÉÁ v«n còn tranh cãi. MÙt vËÁ B; j;Á chánh qu£, nên ÁÁ thí tháchÁ ngài,Á éc Ph-tÁ hiÇn raÁ d°Ui d;ng mùt ng°YiÁ phã niÁ tr» 1p vàÁ ngi ýmuÑn kçt hôn. Ngà cça ng°Yi này, ngài ànhÁ trÉ ÝichÉ có thÁ kçt hôn °ác trong mùt cuÚc sÑng sau.Á éc Ph-tÁ cho ngàiÁ tái sinhÁ l; m°YiÁ Ýi s Kính. Khi çn tuÕi d-y thì, nàng c°Ui ThiÇn S) và hai vã chÓng sÑng rÿtÁ hòa hãpvUi nhau. Nh°ng mùt buÕi tÑi khi ThiÇn S) an ýÁ thÿy mùt sãi râu míc ng°ác trên c±m chÓng.Á úng lúcÁ khi nàng s_p dùng dao c_t sãi râu, thì ThiÇn S)Á tËnh d-yvÁÁ nghi ng giçt mình. KhôngÁ tñ minhÁ oan °ác, ThË Kính bË uÕi vÁ nhàÁ cha m¹. Trong c;inÁ tuyÇt v;ng, nàng toan tñ tí, nh°ng vì ngh) nàng tìm mùt n; ÁÁ xa lĩa thç gian.

NàngÁ giÉ d;ngÁ làm trai çn chùa B;ch T°Úc và °ácÁ Hoà th°ängÁ ß ày nh-n làmÁ chú tiÁu, l;ý tên là Kính Tâm. D°Ui d;ng gi nhiÁu ng°Yi con gái trong vùngÁ say ãm. Con gái cça mùt quan chéc trong làng, ThË Mşu,Á tí ýÁ yêu nàng xin c°Ui, và ít ra òi Tranh v½ hìnhÁ Quan ÂmÁ ThË KínhÁ n m-cÁ àn ông, ang quét sân chùa B;ch T°Úc và bË ThË MşuÁ theo uÕiÁ ráo r;çt. Hai trái: Hşm thÝi bÕ cçi (cíp bÕ cçi), bên phÉi: RÓng thì phun n°Úc . RÓng, ß ày v°in ra khliÁ ám mây, là mùt con v-tÁ tÑt lãnh (phun n°Úc). Và là sñ cÇu mong mùtÁ mùa g-tÁ tÑt 1pÁ vàÁ thËnh v°äng. CípÁ che chßÁ ng°Yi dânÁ chÑng l;Á các Á qu- thşn Á D) nhiênÁ KínhÁ Tâm têÁ chÑi sñ tỉ tinh cça ThË Mşu. Vì hYn dxi, ThË Mşu trao mình cho mùt ng°Yi àn ông trong nhà và ch ÁÁ trÉ thù, ThË Mşu cáo buÚc Kính Tâm là cha cça éa con. Kính TâmÁ nhÿt quyçtÁ chÑi cãiÁ m-c dşuÁ bËÁ tra tşn. NhÝÁ H chËu óng tián ph;ç, nên nàng °ác thÉ ra, nh°ng phÉi sÑng xa chùa. Nàng nh-n nuôi éa bé bË ThË MşuÁ b; r;çi, khôngÁ Á ýÁ gi lÝiÁ àm tiçu. Khi éa bé °ác sáu tuÕi thì Kính Tâm qua Ýi. Khi làm vÇ sinh cho tang lÁ thì ng°Yi ta mùiÁ khám pháÁ Kính Tâm ni, và nhing cáo buÚc cça ThË MşuÁ hoàn toànÁ là vu khÑng. TrongÁ buÕi lÁÁ t°ßng nhU çn ng°Yi ã khuÿt,Á éc Ph-tÁ hiÇn biçtÁ r±ng ThË Kính làÁ BÓ TátÁ Quan Âm, ãÁ trß vÁÁ trÝi, và tê ày s½ cşm trong tay éa bé.

Nh° v-y d;ng này làÁ Quan ÂmÁ tÑng tíÁ (che chßÁ cho các éa bé), °ác cácÁ phã niÁ cÇu nguyÇnÁ ÁÁ cÇu xinÁ có con.

(Xin xem các tranh trong bài tiçng Pháp, trangÁ 33-36)

Jean-Pierre Pascal

Nguyên Giám ÑcÁ Nghiên cçuÁ CNRS, chuyên vÁ cçu trúc và a d;ng sinh híc rëng nhiÇt Ùi, nguyênÁ Tùy viênÁ Khoa híc SéÁ quán PhápÁ t; Saigon, chuyênÁ nghiên cçuÁ vÁ tranh dân gian.